

Наталія Сокур

доцент кафедри філософських та соціально-політичних наук
ОРИДУ НАДУ при Президентові України, к.політ.н

Тетяна Шульгіна

аспірант кафедри філософських та соціально-політичних наук
ОРИДУ НАДУ при Президентові України

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

У статті описані головні проблеми соціальної політики в сфері захисту інвалідів, які потребують вирішення, для повноцінної інтеграції у суспільство осіб з інвалідністю. Розглядаються основні існуючі моделі інвалідності, а саме: моральна, медична, економічна, соціальна, британська та модель Handicap. Визначається роль та значення громадських організацій щодо соціального захисту осіб з особливими потребами.

Ключові слова: інвалід, особи з обмеженими можливостями, інвалідність, бар'єри, реабілітація, інтеграція, доступність.

Nataliya Sokur

PhD in Political Science

Associate Professor of ORIPA NAPA under the President of Ukraine

Tetyana Shulgina

PhD student of Philosophy and Social and Political Sciences department,
ORIPA NAPA under the President of Ukraine

THE MODERN ISSUES OF SOCIAL POLICY IN THE PROTECTION OF PERSONS WITH DISABILITIES IN UKRAINE

The article describes the main challenges of social policy in the sphere of protection of disabled persons, which are necessary for full integration of persons with disabilities into society. The article considers the main existing models of disability, such a moral, medical, economic, social, British and Handicap model. The article defines the role and importance of public institutions for social protection of people with special needs.

Problem statement: According to the World Report on Disability (2011), developed by the World Health Organization and the World Bank, which had over 380 experts working on, the main barriers in society are determined related to «disability»:

- Inadequate policies and standards.
- Lack of services.
- Problems with the provision of services.
- Insufficient funding.
- No accessibility.
- Inadequate information and communication.
- No consultation and inclusion in community life.
- Missing data and experience.

The purpose of article is to determine the current state of social policy in the sphere of protection of disabled people in Ukraine.

Analysis of recent research and publications. There are plenty of scientific works devoted to the research in this area, of such scholars as E. Libanova, V. Skuratovsky, V. Andreev, K. Bondarchuk, N. Dementieva, K. Mischenko, M. Avramenko, N. Boretska, Brandon T., Charlton J., etc.

Statement of the base material. We have studied appropriate «disability» models according to historical period. Dumbaev A.E. gives the most complete list that identifies four conceptual models: moral (religious) model, medical, economic, social, British and Handicap model. Today, it is hardly used and is regarded as outdated. According to this model, disability is a punishment and religious alienation of a man from society.

1. The medical model of A.E. Dumbaev has the following options:

- Classical medical model.
- Rehabilitation medical model
- 2. Economic medical model
- 3. Social model of disability
- 4. British model of disability
- 5. Handicap model.

With the adoption by the General Assembly of the United Nations of Convention on the Rights of Persons with Disabilities, we have a common approach to the interpretation of this concept that: Disability is the result of interaction between people with disabilities and barriers in the relationship and the environment. Disability is a concept that is evolving.

Ukraine ratified the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, recognized the right of persons with disabilities to independence and full participation in society.

© Сокур Н. В., Шульгіна Т. М., 2016.

Ukrainian Ombudsman in the report on the implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities notes that the objectives and activities defined by the National Plan of Action for the implementation of the CRPD in bringing national legislation into line with the rules and regulations of the CRPD, are performed by the state partially in period 2012-2014 and the first half of 2015. The vast majority of events need additional government financial support. But because of the difficult economic situation in Ukraine, they remain unfulfilled.

Public organizations of disabled persons play an important role in the field of social protection of disabled people. For the first time in 2015, the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities regarded a briefing on Alternative reports and recommendations of public organizations of disabled persons. During the hearings, the main issues and the barriers to the rights of persons with disabilities were considered, in addition it was reported about the need to introduce systemic changes in Ukraine.

Summarizing, it is worth noting that social policy in the sphere of protection of disabled persons should be formed taking into account many factors, namely:

- Improving the legal framework;
- Modernization of the professional rehabilitation mechanisms;
- Development of inclusive education.

Keywords: disabled person, persons with disabilities, disability, barriers, rehabilitation, integration, accessibility.

Наталья Сокур

доцент кафедри філософських і соціально-політичних наук
ОРИГУ НАГУ при Президенті України, к.полит.н.

Татьяна Шульгина

аспірант кафедри філософських і соціально-політичних наук
ОРИГУ НАГУ при Президенті України

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ В УКРАИНЕ

В статье описаны основные проблемы социальной политики в сфере защиты инвалидов, которые требуют решения, для полноценной интеграции в общество лиц с инвалидностью. Рассматриваются основные существующие модели инвалидности, такие как моральная, медицинская, экономическая, социальная, британская и модель Handicap. Определяется роль и значение общественных организаций в сфере социальной защиты лиц с инвалидностью.

Ключевые слова: инвалид, лица с ограниченными возможностями, инвалидность, барьеры, реабилитация, интеграция, доступность.

Виділення невірних речень
частин загальної проблеми

Постановка проблеми

Сьогодні пріоритетним напрямом державної соціально-економічної політики розвинутих країн світу є створення умов для повноцінного суспільного життя інвалідів. Інваліди складають особливу категорію населення, чисельність якої постійно збільшується. В нашій країні особливої гостроти це питання набуває у зв'язку із військовим конфліктом на Сході України. За даними Міністерства соціальної політики України чисельність осіб з інвалідністю становить 2 788 226 осіб або 6,1 % від загальної чисельності населення [1], а серед 2979 військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії України, МВС та інших силових відомств, які отримали поранення, станом на 1 липня 2015 року інвалідами війни визнано 925 осіб [2].

Слід звернути увагу, що офіційна статистика дуже відрізняється від реальної чисельності інвалідів, а це негативно впливає на планування та реалізацію державної політики в сфері захисту інвалідів. Такий стан обумовлюється багатьма факторами, а саме: низькою правовою обізнаністю людей з особливими потребами, складною процедурою встановлення групи інвалідності, недоступністю до місць громадського користування і громадських послуг та ін..

Дослідженням у цій сфері присвячено значну кількість наукових робіт таких вчених, як: Е. Лібанова, В. Скуратівський, В. Андреев, К. Бон-

дачук, Н. Дементьева, К. Міщенко, М. Авраменко, Н. Борецька. З числа зарубіжних вчених це питання досліджували Брендон Т., Чарлтон Д. та ін.

Згідно з Всесвітньою доповіддю щодо інвалідності (2011 р.), підготовленою Всесвітньою організацією охорони здоров'я та Світовим банком, над якою працювали більше ніж 380 експертів з різних країн світу, визначаються основні бар'єри у суспільстві, пов'язані з «інвалідністю».

Неадекватні заходи політики і стандарти. При розробці політики не завжди враховуються потреби людей з інвалідністю, або не застосовуються на практиці існуючі заходи політики і стандарти.

Нестача послуг. Люди з інвалідністю значно уразливіші перед дефіцитом таких послуг, як медико-санітарне обслуговування, реабілітація, а також підтримка і допомога.

Проблеми з наданням послуг. Слабка координація послуг, недостатнє кадрове забезпечення та низький рівень професійної підготовки персоналу можуть позначитись на якості, доступності та адекватності послуг для людей з інвалідністю.

Недостатнє фінансування. Ресурси, що виділяються на здійснення заходів політики та планів, часто недостатні.

Відсутність доступності. Багато будинків (у тому числі місця загального користування), транспортні системи й інформація не є доступними для всіх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Неадекватні інформація і комунікація. Інформації у доступних форматах є мало, не задовольняються багато потреб людей з інвалідністю в галузі комунікації.

Відсутність консультування та включення в суспільне життя. Більшість людей з інвалідністю не беруть участі в процесах прийняття рішень з питань, що безпосередньо торкаються їхнього життя.

Відсутність даних і досвіду. Нестача точних / достовірних і порівняльних даних про інвалідність, а також досвіду здійснення ефективних програм може перешкоджати розумінню проблем і практичних дій [3].

Вищезазначені проблеми засвідчують, що багато аспектів соціальної політики щодо захисту інвалідів не відповідають викликам сьогодення, а більшість конституційних прав так і залишаються далекими від міжнародних стандартів.

Метою статті є визначення сучасного стану соціального захисту інвалідів в Україні.

Відповідно до поставленої мети у статті розглядаються наступні завдання:

- проаналізувати основні моделі «інвалідності»;
- розглянути основні нормативно-правові акти з питань захисту інвалідів;
- визначити пріоритетні напрями удосконалення соціальної політики в сфері захисту інвалідів.

Огляд історичних етапів розвитку людської цивілізації свідчить, що уявлення про «інвалідність» еволюціонують, критерії її визначення зазнають змін і поступово переносяться із сфери життя окремого індивіда у сферу організації життєдіяльності самого суспільства. Суспільство стає на позицію, що витоки «інвалідності» коріняться в самому суспільстві. «Інвалідність» – соціальне явище, а не медична проблема особи. Такий підхід – ознака демократичного, побудованого на гуманістичних позиціях та цінностях суспільства, що досягло високого рівня духовного і культурного розвитку [4].

Отже, упродовж історичного періоду склалися відповідні моделі «інвалідності», найбільш повний перелік яких подає А. Е. Думбаєв, котрий виділяє чотири концептуальні моделі.

1. Моральна (релігійна) модель. Сьогодні вона майже не використовується і розглядається як застаріла. Відповідно до неї, інвалідність – це релігійне покарання і відторгнення людини від суспільства.

2. Медична модель. За А.Е. Думбаєвим, має наступні варіанти:

- Класична медична модель – розглядає інвалідність як некомпетентність, нездатність відповідати за себе, нездатність працювати. Згідно з нею, людина з функціональними обмеженнями потребує догляду, і тому відмінністю моделі є створення спеціально пристосованих та ізольованих інтернатів і корекційних шкіл;
- Реабілітаційна медична модель – розглядає потребу медичного втручання та реабілітації хворого з «ненормальним» тілом або психікою, які потребують відповідного лікування. Для цього створюються спеціальні інститути, такі як служби зайнятості та реабілітаційні центри. Модель відрізняється тим, що держава замість пристосування соціальних інститутів та середовища до потреб усіх людей, зокрема людей з особливими потребами, витісняє останніх у спеціально ство-

рений паралельний простір. Суть реабілітаційної моделі полягає в пристосуванні людини з обмеженими можливостями до середовища.

- Економічна медична модель – людей з обмеженими можливостями розглядає як фізично або психічно хворих, тому й економічно не вигідних. Модель чітко виражена в країнах, де людина через медичну систему визнається непрацездатною, при цьому якщо людина має стійкі порушення здоров'я, але здатна працювати, інвалідність може бути знята.

3. Соціальну модель інвалідності розглянуто як найактуальнішу з погляду соціальної роботи. Вона виникла та розвивалась як спроба знайти альтернативу панівній медичній моделі. На відміну від медичної моделі, яка за основну мету має змінити та пристосувати людину з обмеженими можливостями, соціальна наголошує на необхідності зміни та пристосування суспільства.

4. Британська модель інвалідності. У межах соціальної моделі розвивається багато моделей інвалідності. Значного впливу серед соціальних моделей інвалідності в Європі та США набула британська модель незалежного життя (англ. independent living), що базується на закритті мереж спеціалізованих інтернатів для людей з особливими потребами, і на розвитку різноманітних форм обслуговування й підтримки за місцем проживання людини.

5. Модель Handicap. З 1970 року багато соціальних працівників з європейських країн відмовляються від терміну «інвалід». На зміну йому приходить термін Handicap (hand in cap – з англійського «рука в шляпі»). Handicap – це гра, яку вигадали люди, намагаючись організувати своє дозвілля без ігрових матеріалів. Учасники гри виконували дії з перев'язаною рукою. Така перепона обмежувала можливість граючих. Тимчасова перепона (перев'язана рука) надавала можливість порівняти свою тимчасову ситуацію з ситуацією, в якій перебувають люди з інвалідністю. Автор цієї концепції Ф. Вуд побудував свою модель на простому постулаті: «Інвалідом може стати кожна людина, перед якою з'являються перепони, обмеження, які заважають їй нормально діяти, в результаті чого вона потрапляє в соціально не вигідне становище».

З прийняттям Генеральною Асамблеєю ООН Конвенції про права інвалідів було визнано єдиний підхід до трактування цього поняття: «інвалідність є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми з інвалідністю та перешкодами у стосунках і середовищі. Інвалідність – поняття, яке еволюціонує» [5].

Основними законодавчими актами, на яких ґрунтується державна політика в сфері захисту інвалідів, є Конституція України, Конвенція про права інвалідів, Закони України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Про соціальні послуги», Державна цільова Програма «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року.

Основним нормативним документом розвитку держави служить Стратегія сталого розвитку «Україна 2020». Реалізація Стратегії передбачає досягнення 25 ключових показників, серед них такі показники, як:

- середня тривалість життя людини за розрахунками Світового банку підвищиться на 3 роки;

- 75 відсотків випускників загальноосвітніх навчальних закладів володітимуть щонайменше двома іноземними мовами;
- Україна візьме участь у міжнародному дослідженні якості освіти PISA та увійде до 50 кращих держав – учасниць такого дослідження [6].

Аналізуючи напрями розвитку держави, не знаходять своє відображення такі важливі фактори збільшення відсотку працевлаштованих осіб з інвалідністю, підвищення показників доступності архітектурного середовища, модернізація та доступність освітніх послуг для осіб з особливими потребами.

Україна, ратифікувавши Конвенцію про права інвалідів, визнала право осіб з інвалідністю на самостійність і повну участь у житті суспільства.

Сьогодні, у своїй доповіді про стан виконання Конвенції ООН щодо прав інвалідів, український Омбудсмен зазначає, що завдання і заходи, визначені Національним планом дій щодо реалізації КПІ в частині приведення національного законодавства у відповідність до вимог норм і положень КПІ, виконані в період 2012-2014 років і перше півріччя 2015 року державою частково. Переважна більшість заходів потребували додаткового державного фінансового забезпечення, а внаслідок складної економічної ситуації в Україні залишаються невиконаними і в даний час [2].

Як зазначається в Національній доповіді Міністерства соціальної політики про вжиті заходи, спрямовані на здійснення Україною зобов'язань в рамках Конвенції про права інвалідів, сьогодні формування та реалізація державної політики в сфері соціального захисту інвалідів та забезпечення їх прав покладається на громадські організації інвалідів, а також вони здійснюють громадський контроль за дотриманням діючих нормативно-правових актів з проблем осіб з інвалідністю [7].

Важливу роль в сфері захисту інвалідів сьогодні відіграють саме громадські організації інвалідів.

Особливості громадських організацій інвалідів полягають у тому, що вони:

- 1) об'єднують у своїх рядах інвалідів, а отже, керуються життєвими інтересами, цінностями і пріоритетами інвалідів, які входять до цих організацій;
- 2) дають можливість акумулювати і використовувати такий унікальний ресурс, як соціальна ініціатива та активність самих інвалідів, що дозволяє знаходити нові, більш сучасні засоби постановки і вирішення соціальних проблем інвалідів;
- 3) виступають єдиною соціальною структурою, у якій інваліди є членами не опосередковано, як в інших структурах суспільства, а безпосередньо, завдяки чому громадські організації інвалідів мають можливість отримувати адекватну інформацію щодо соціального стану і потреб інвалідів, вкрай необхідну для розробки пропозицій щодо удосконалення нормативно-правових актів і державних програм підтримки та реабілітації інвалідів [8].

Важливою подією у 2015 році стало те, що в Комітеті ООН з прав людей з інвалідністю стосовно виконання Конвенції ООН про права інвалідів, заслуховували Альтернативні звіти та рекомендації громадських організацій з інвалідністю. Вперше представники громадських організацій людей з інвалідністю говорили про дотримання своїх прав на високому міжнародному рівні, про необхідність впровадження системних змін

в нашій державі, про бар'єри, які заважають їм бути включеними у суспільство [9].

Висновки. Отже, залишається безліч проблем, які потребують вирішення для повноцінної інтеграції у суспільство осіб з інвалідністю. Тому, соціальна політика в сфері захисту інвалідів повинна формуватися, враховуючи багато аспектів. Важливими факторами є: розвиток нормативно-правової бази, удосконалення механізмів професійної реабілітації (сьогодні багато роботодавців пропонують оформлення інвалідів на роботу без реального працевлаштування – так звана «оренда трудових книжок»), інклюзивного навчання та соціальної інтеграції.

Література.

1. Міністерство соціальної політики. Станом на 1 січня 2014 року. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>.
2. Альтернативний доклад о состоянии выполнения Конвенции ООН о правах инвалидов. // Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/12815-es-alternativnu-dopovid-valerii-lutkovskoi-napravlenu-komitetu-oon-z-pr/>.
3. Всесвітня доповідь про інвалідність (2011 р.) // Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.un.org/apps/news/story.asp>.
4. Байда Л. «Інвалідність та суспільство»: Навчальний посібник / Л. Байда, О. Красюк-Енс, С. Буров, В. Азін, Я. Грибальський, Ю.Найда. – Київ, 2011р. // (навчальний посібник). [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://edu.helsinki.org.ua/sites/default/files/userfiles/posibnik_invalidnist_ta_suspilstv.pdf
5. Кашуба Я.М. «Соціальні послуги для людей з особливими потребами». Начальний посібник / Я. М. Кашуба, С.І. Панцир, Я. Б. Коваль, А. С. Єлькіна, В. В. Бадоський. – Львів, 2011. – 321 с.
6. Про Стратегію сталого розвитку «Україна 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>.
7. Національна доповідь Міністерства соціальної політики про вжиті заходи, спрямовані на здійснення Україною зобов'язань в рамках Конвенції про права інвалідів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category%3Bjsessionid=E83FFF0AE90F5D4EAD1C823868BB3552.app1?cat_id=167313.
8. Куца А. М. Громадські організації інвалідів у сфері соціального захисту осіб з обмеженими функціональними можливостями / А. М. Куца // Право і суспільство. № 1 – 2011 р. – С. 114–117.
9. Альтернативні звіти та рекомендації громадських організацій з інвалідністю. [Електронний ресурс] – Режим доступу: – <http://bbnews.com.ua/2015/05/22/zagubleni-prava-vpershe-golos-gromadskyh-organizatsij-ludej-z-invalidnisty-prozvuchav-v-komiteti-oon/>.